

Шило Анастасія Петрівна,

Інститут мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка,

б-р І. Шамо, 18/2, м. Київ, 02154

ORCID iD 0000-0001-6427-9766

ВИКОНАВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛАРИСИ РУДЕНКО (за архівними матеріалами)

У статті висвітлюється виконавська діяльність видатної української оперної співачки Лариси Архипівни Руденко (1918–1981) на основі архівних матеріалів її Особового фонду, які зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Архівні матеріали представлені періодикою кінця 30-х — початку 80-х років ХХ ст., а саме статтями про творчу діяльність співачки та рецензіями музичних критиків на її концерти. Наведені архівні матеріали вперше вводяться у науковий обіг. У статті розкриваються особливості виконавської діяльності Л. Руденко та її роль у розвитку українського вокального мистецтва другої половини ХХ ст.

Ключові слова: виконавська діяльність Лариси Руденко, вокальне мистецтво, українське оперне мистецтво, музична критика, архівні матеріали.

Шило А.П.

Исполнительская деятельность Ларисы Руденко (по архивным материалам)

В статье освещается исполнительская деятельность выдающейся украинской оперной певицы Ларисы Архиповны Руденко (1918–1981) на основе архивных материалов её Личного фонда, которые хранятся в Центральном государственном архиве-музее литературы и искусства Украины. Архивные материалы представлены периодикой конца 30-х — начала 80-х годов ХХ века, а именно статьями о творческой деятельности певицы и рецензиями музыкальных критиков на её концерты. Приведенные архивные материалы впервые вводятся в научный обиход. В статье раскрываются особенности исполнительской деятельности Л. Руденко и её роль в развитии украинского вокального искусства второй половины ХХ века.

Ключевые слова: исполнительская деятельность Ларисы Руденко, вокальное искусство, украинское оперное искусство, музыкальная критика, архивные материалы.

Shylo A.P.

Performing activities of Larisa Rudenko (based on archival materials)

The article covers the performance of the famous Ukrainian opera singer Larisa Arkhipivna Rudenko based on archival materials of her Personal Fund [F. 120], which are stored in the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. The archival material is represented by periodicals of the late 30s and early 80s of the 20th century, in particular, articles about the artist's creative activity and reviews of musical critics at her concerts. The above archival materials are first introduced into scientific circulation. The article reveals the peculiarities of L. Rudenko's performance and her role in the development of Ukrainian vocal art in the second half of the 20th century. Unknown pages of the biography and performances of the outstanding opera singer L. A. Rudenko, student of the founder of the Ukrainian vocal school Olena Oleksandrivna Muravieva are considered. The main methods of the work of the outstanding vocal teacher O. Muravieva are described in the words of her famous pupils L. Rudenko and L. Yefremova. The first creative searches by L. Rudenko began during her studies at the Kyiv Tchaikovsky Conservatory. The figure of L. Rudenko is associated with the state archives of Ukraine, in particular: at the National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky and presented by documents testifying to the high professionalism of L. Rudenko as a vocal teacher and personal fund of Larisa Rudenko of the Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine. The author analyses individual achievements of the performer on the example of her work on operatic parties. The attention is paid to the peculiarities of L. Rudenko's work on women's images: the full sound of the singer's voice is harmoniously combined with a detailed elaborated scene drawing of a role. The performance of L. Rudenko is presented in the coverage of professional music

criticism and periodicals. The significant influence of L. Rudenko's performance on the development of Ukrainian operatic art of the second half of the 20th century has been proven.

Key words: performing activity of Larisa Rudenko, vocal art, Ukrainian opera art, musical criticism, archival materials.

© Шило А.П., 2018

Постановка проблеми.

Сьогодні мистецтвознавці приділяють значну увагу проблемам більш глибокого пізнання національного оперного мистецтва, діяльності його видатних представників, історії вокального мистецтва, вокально-виконавської творчості, вокальної методики та педагогіки. Зацікавлення дослідників культурно-мистецькою спадщиною діячів українського вокального мистецтва повинно привести до нових відкриттів, зокрема, творчої діяльності відомих оперних виконавців.

2018 р. український музичний світ відзначає потрійний ювілей: 150-річчя від дня народження фундатора української вокальної школи Олени Олександрівни Муравйової, 100-річний ювілей найяскравішої зірки, вихованої О. Муравйовою, — Лариси Архипівни Руденко та 80-річчя заснування Оперної студії при Київській консерваторії імені П.І. Чайковського. О. Муравйова доклала багато зусиль до створення і функціонування Оперної студії.

Серед митців, які продовжили традиції української вокально-виконавської школи, ім'я Лариси Архипівни Руденко (1918–1981) займає вагомe місце. За життя її творчість набула світового визнання: вона була визнана однією з кращих виконавиць партій мецо-сопрано, видатною виконавицею камерно-вокальних творів українських композиторів і народних пісень. На її виступи жваво відгукувалася тогочасна преса. І відгуки були завжди позитивні. Л. Руденко була також і талановитою драматичною актрисою. Не випадково режисери, спостерігаючи гру Лариси Архипівни на репетиції, зауважували, що їй може позаздрити будь-який драматичний актор. Отже, актуальність даної статті полягає у висвітленні процесу формування і розвитку української вокальної школи другої половини ХХ ст.

Мета статті — висвітлення маловідомих сторінок біографії та творчого шляху Лариси Руденко. Звідси постають **завдання**: охарактеризувати її виконавську діяльність, спираючись на малознані факти архівних матеріалів, які зберігаються у фонді Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна увага сучасними мистецтвознавцями приділяється проблемам національного оперного мистецтва, зокрема: українській вокальній школі [1; 6], історії вокального мистецтва [2]

та вокально-виконавській творчості [3]. Творчому шляху Л. Руденко присвячені наукові праці Л. Грисенко [4], В. Кононенко і М. Мар'яненко [5], спогади В. Тольби [7]. Зокрема, Л. Грисенко у своїй монографії надає стислі відомості про життєвий і творчий шлях Л.А. Руденко. В. Кононенко та М. Мар'яненко у своїй роботі висвітлюють деякі подробиці біографії відомої співачки, її навчання, а також представляють загальну характеристику її вокально-педагогічної діяльності. В. Тольба у своїх спогадах згадує період сумісної праці з відомою співачкою.

Проте цілісного аналізу виконавської діяльності Л. Руденко на сьогодні не існує. Так, чи не єдиними вагомими джерелами у дослідженні постаті Л. Руденко, її життєвого і творчого шляху є матеріали українських архівних установ, зокрема Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України [8; 9; 10].

Методологія дослідження ґрунтується на застосуванні таких методів, як: джерелознавчий (для аналізу рідкісних видань і архівних документів, присвячених творчості та виконавській діяльності Л. Руденко); біографічний (для дослідження творчого шляху Лариси Руденко та її ролі в контексті розвитку українського оперного мистецтва другої половини ХХ ст.); аналітико-дескриптивний (для розгляду конкретних текстів архівних документів та їх зіставлення з іншими матеріалами); ретроспективний (для відтворення інтерпретаційних особливостей у виконавському мистецтві Лариси Руденко); систематизації (для узагальнення матеріалів щодо виконавської творчості Лариси Руденко). Зазначені методи та матеріали з архівних установ України дають змогу розкрити та проаналізувати невідомі досі сторінки виконавської діяльності Л. Руденко.

Виклад основного матеріалу. Видатна оперна співачка Л. Руденко понад 30 років була провідною солісткою Київського оперного театру імені Т.Г. Шевченка. У її творчому доробку налічується близько 50 оперних партій. Основні архівні матеріали, що висвітлюють життєвий та творчий шлях Л. Руденко, зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України, у її Особовому фонді. Фонд містить матеріали творчої діяльності Л. Руденко, листи до неї, матеріали до її біографії тощо. За свідченням архівних джерел, матеріали до Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України передала сама Лариса Архипівна

21 червня 1968 р. та 18 травня 1971 р. Особовий фонд Л. Руденко налічує 101 справу і 612 документів.

Дуже цінними є афіші до спектаклів та концертів за участю Л. Руденко, які так само зберігаються у Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України. Ці матеріали презентують гастрольну діяльність української співачки. Зокрема, тут представлені афіші філармонічних концертів Л. Руденко, що відбувалися у різних містах СРСР у період 1944–1965 рр., а також оперних спектаклів, поставлених у Київському державному ордену Леніна та ордену Трудового Червоного Прапора академічному театрі опери і балету Української РСР ім. Т.Г. Шевченка у 1947–1969 рр.

З архівних матеріалів дізнаємось важливі факти виконавської діяльності Л. Руденко, які висвітлені у публікаціях тогочасної преси за період з 1938 до 1977 р. Так, у 1938 р. Л. Руденко стала лауреатом I Всесоюзного конкурсу вокалістів. Її виступ на конкурсі вразив голову журі народну артистку СРСР В. Барсову: «Підкупають велика безпосередність і задушевність її виконання, чистота інтонації і рівне звучання дуже сильного голосу» [8].

Оперні партії, виконувані співачкою, були різнопланові за характером та розкривали різноманітні емоційні відтінки. У процесі роботи над партіями Л. Руденко втілювала всі душевні переживання своїх героїнь через вокальну інтерпретацію та сценічне розкриття психологічних деталей образу. Кожна партія для оперної виконавиці була окремим всесвітом, в якому вона створювала різноманітні моделі образного змісту.

Л. Руденко вважала, що сучасна опера повинна бути насичена яскравими переконливими образами. У той самий час вона закликала розглядати класичні оперні твори під новим, сучасним кутом зору, при цьому не відкидаючи класичних традицій виконання оперних партій. Співачка від самого початку виконавської діяльності додержувалася цієї думки: «Сучасність вимагає не тільки створення нових творів. Вона диктує і нове прочитання класики... Тому класика для співака завжди повинна бути відкриттям» [9].

Музична критика свого часу масштабно висвітлювала події українського оперного мистецтва. Виконавській діяльності Л. Руденко музична преса приділяла значну увагу. Свідченням цього є архівні матеріали, які зберігаються в Особовому фонді Л. Руденко у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України.

Зокрема, це статті з газет «Вечірній Київ», «Радянське мистецтво», «Радянська Україна», «Правда України», «Літературна Україна», «Культура і життя», «Вільне життя», «Музыкальная жизнь», «За честь шахтера», «Вечерняя Москва», «Комсомольская правда», «Известия» та ін.

Музичні критики підкреслювали бездоганність виконання вокальної партії Графіні в опері П.І. Чайковського «Віно краля»: «Спів у неї ніде не перетворюється на самоціль, а служить завданням створення гранично виразного образу» [10].

Власні погляди на сучасне оперне мистецтво Л. Руденко висловлювала на сторінках сучасної преси: «На мою думку, в долі героя повинні бути і випробування, і внутрішня боротьба, яка облагороджує, чесна боротьба, і десь, може бути, суперечливість почуттів і переживань» [9]. Співачка закликала сучасних композиторів створювати яскраві та переконливі образи. Л. Руденко наголошувала, що при створенні цих образів необхідно пам'ятати про співака, його можливості, про красу і мелодійність партії. Співачка була людиною надзвичайної вимогливості до себе, вона рішуче відкидала ті твори, в яких музичний розвиток теми не виправдовувався внутрішньою логікою образу.

Висновки. Виконавська діяльність Лариси Руденко сприяла значному розвитку українського оперного мистецтва. За багато років професійної вокальної діяльності співачка створила низку яскравих жіночих образів. У своїй роботі над оперними партіями вона прагнула створити реалістичний, життєвий образ жінки, сповнений енергії та почуттів. Співачка мала бездоганну вокальну техніку виконання творів, і це стало запорукою її яскравій акторській майстерності. Створюючи психологічний портрет кожної героїні, Л. Руденко приділяла увагу усім нюансам виконання. Матеріали щодо виконавської діяльності Л. Руденко зберігаються в її Особовому фонді Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України. Використані в даній статті архівні матеріали, представлені публікаціями про творчу діяльність співачки та рецензіями музичних критиків на її концерти, вперше вводяться у науковий обіг.

Біографічні матеріали стосовно життя і творчості Л. Руденко, які зберігаються в архівних установах України, ще не стали повною мірою надбанням музичної науки. Їх вивчення і введення у науковий обіг є нагальною проблемою української культури.

ДЖЕРЕЛА

1. Гнидь Б. Виконавські школи України / Гнидь Б. — К. : НМАУ, 2002. — 96 с.
2. Гнидь Б. Історія вокального мистецтва / Гнидь Б. — К. : НМАУ, 1997. — 320 с.
3. Гребенюк Н.Є. Вокально-виконавська творчість : автореф. дис. ... д-ра мистецтвознавства : 17.00.03 «Музичне мистецтво» / Н.Є. Гребенюк ; Національна музична академія України ім. П.І. Чайковського. — К., 2000. — 39 с.
4. Грисенко Л. Лариса Руденко / Л. Грисенко. — К. : Музична Україна, 1978.
5. Кононенко В. Лариса Архипівна Руденко / В. Кононенко, М. Мар'яненко. — К. : Мистецтво, 1963. — 35 с.
6. Лисенко І. Словник співаків України / І. Лисенко. — К. : Рада, 1997. — 354 с.
7. Тольба В. Статті. Спогади / В. Тольба. — К. : Музична Україна, 1986. — 156 с.
8. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за її участю. — Оп. 1. — Спр. 165. — Арк. 1. М. Неменова-Лунц. «Всесоюзный конкурс вокалистов» // Известия. — 1939. — 9 січня.
9. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за її участю. — Оп. 1. — Спр. 143. — Арк. 2. О. Рязький. «Лариса Руденко» // Говорит и показывает Москва. — 1972. — 14 квітня.
10. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. — Ф. 120. Руденко Лариса. Статті про творчість та рецензії на концерти за її участю. — Оп. 1. — Спр. 167. — Арк. 12. Л. Серпілін «Пікова дама». Вистава Київського театру опери та балету // Вечірній Київ. — 1951. — 25 грудня.

REFERENCES

1. Hnyd, B. (2002). *Vikonavski shkoly Ukrainy* [Executive Schools of Ukraine]. K.: NMAU, 96 (in Ukrainian).
2. Hnyd, B. (1997). *Istoriia vokalnoho mystetstva* [History of Vocal Art]. K.: NMAU, 320 (in Ukrainian).
3. Hrebenuk N. Ye. (2000). *Vokalno-vykonavska tvorchist* [Vocal Performing Arts]. Extended abstract of Doctor's thesis. K., Natsionalna muzychna akademiia Ukrainy im. P. I. Chaikovskoho, 39 (in Ukrainian).
4. Hrysenko, L. (1978). *Larysa Rudenko* [Larysa Rudenko]. K.: Muzychna Ukraina (in Ukrainian).
5. Kononenko, V., Marianenko, M. (1963). *Larysa Arkhypyvna Rudenko* [Larysa Arkhypyvna Rudenko]. K.: Mystetstvo, 35 (in Ukrainian).
6. Lysenko, I. (1997). *Slovyk spivakiv Ukrainy* [Dictionary of Singers of Ukraine]. K.: Rada, 354 (in Ukrainian).
7. Tolba, V. (1986). *Statti. Spohady* [Articles. Memoirs]. K.: Muzychna Ukraina, 156 (in Ukrainian).
8. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy*. F. 120, Rudenko Larysa. *Statti pro tvorchist ta Retsenzii na kontserty za yii uchastiu* [Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120, Rudenko Larysa. Articles about Creativity and Reviews of Concerts with Her Participation]. Op. 1, Spr. 165, Ark. 1, M. Niemiienova-Lunts. «Vsesoiuznyi konkurs vokalistikiv» [All-Union Vocal Competition]. *Izvestiia*, 1939, 9 sichnia (in Ukrainian).
9. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy*. F. 120, Rudenko Larysa. *Statti pro tvorchist ta Retsenzii na kontserty za yii uchasti*. [Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120, Rudenko Larysa. Articles about Creativity and Reviews of Concerts with Her Participation]. Op. 1, Spr. 143, Ark. 2, O. Riazhskiy, «Larysa Rudenko» [Larysa Rudenko]. *Hovoryt i pokazuie Moskva*, 1972, 14 kvitnia (in Ukrainian).
10. *Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy*. F. 120, Rudenko Larysa. *Statti pro tvorchist ta Retsenziyi na kontserty za yii uchasti*. [Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. F. 120, Rudenko Larysa. Articles about Creativity and Reviews of Concerts with Her Participation]. Op. 1, Spr. 167, Ark. 12 (in Ukrainian).
11. Serpilin, L. (1951). «Pikova dama». *Vystava Kyivskoho teatru opery ta baletu* [«The Queen of Spades». Performance of the Kiev Opera and Ballet Theatre]. *Vechirniy Kyiv*, 25 hrudnia (in Ukrainian).